

NADGROBNI SPOMENIK OBITELJI QVERESII IZ VARVARIJE

ANAMARIJA KURILIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 904(497.13):930.27
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1992-09-10
Received:

Nadgrobní spomenik obitelji Queresii potječe iz Varvarije, a ne, kako je prilikom prve objave obznanjeno, iz Burnuma. Članovi te obitelji su svježe romanizirani Liburni: *Volusia M. f. Aet(ria?)*, majka, pripada barem drugoj generaciji s rimskim građanskim pravom, dodjela kojeg bi se mogla povezati s namjesnikom provincije Dalmacije L. Volusijem Saturninom. Otac, *T. Queresius Aet. f.*, Latin, zadobija rimsko građansko pravo tek nakon rođenja sina, *C. Volusija Maxima*, a prije rođenja kćeri *Queresiae T. f. Maximae* i *Queresiae T. f. Tertiae*. Usljed toga sin zadobija građanski status po majci, a kćeri, već rođene u zakonitom braku dvoje rimskih građana, polpadaju pod očevu vlast.

Gentilicij Queresius, koji bi mogao pripadati autohtonom imenskom fondu, prvi put se javlja na ovom spomeniku, koji se može datirati oko sredine 1. st. n. e.

Nadgrobní spomenik koji će se niže razmatrati nije nepoznat stručnoj javnosti. Prvi je put već objavljen 1970. g.¹ Riječ je o donjem dijelu monumentalne nadgrobne stele,² moguće portretnog tipa,³ od koje je ostalo sačuvano gotovo cijelo natpisno polje i klin za usađivanje. Sačuvani dio spomenika dug je 77 cm, visok 48 cm, širok 23 cm (bez klina za usađivanje u postolje). Klin je dug 44 cm, visok 24 cm, a širok 20 cm.⁴ Sačuvani dio natpisnog polja visok je 32 cm, a širok 64 cm. Visina slova iznosi 4 cm u 1-4. redu, a 3,8 cm u 5. redu. Natpisno polje je oštećeno s gornje i desne strane, a s donje i lijeve mu je sačuvana dvostruka profilacija (širine oko 3 cm) čime je ono za oko 5 cm dublje od vanjskog okvira.

Spomenik je kvalitetno izrađen iz domaćega bijelog, sitnozrnatog

¹ M. S u i ć, "Noviji natpisi iz Burnuma", *Diadora*, 5, Zadar, 1970, 114 i d., br. 16, T. IV, 4; odatle u A. i J. Š a š e l, "Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt", *Situla*, 19, Ljubljana 1978, (dalje: *ILJug*), 122, br. 846.

² Stela se nalazi u Arheološkom muzeju u Zadru pod inventarnim brojem 238.

³ M. S u i ć, nav. dj., 115.

⁴ M. S u i ć, nav. dj., 114 donosi ovakve mjere spomenika: v = 81 cm, š = 32 cm, d = 80 cm.

vapnenca. Tekst pokazuje pravilnost izvedbe, kako u klesanju slova, koje sadrži odlike klasične ranocarske kapitale,⁵ tako i u poznavanju latinskog jezika. Unatoč oštećenjima, tekst je moguće rekonstruirati, budući su slova s kraja redaka pretrpjela samo manja oštećenja. Sačuvani tekst je koncipiran u pet redova. Razmak između redaka iznosi između 1,5-2 cm; iznad 1. reda, na neoštećenom dijelu spomenika, nisu vidljivi ostaci slova niti na razdaljini od 3 cm, stoga se smije pretpostaviti da je tekst sačuvan u cijelosti. Svaki redak za sebe čini jednu misaonu cjelinu - bez prelijevanja riječi iz reda u red - što bi također govorilo u prilog brižnosti izvedbe i na razini pripremnih radova: od osmišljavanja sadržaja teksta, preko njegova grafičkog uređenja, prijenosa idejne skice na kamen, pa do samog klesanja (nakon svake riječi prisutan je trokutasti znak interpunkcije; samo je jednom korištena ligatura - TI u 4. redu; redovi su pravilni i paralelni; slova ujednačene visine i stila). S obzirom na njegovu vrlo kvalitetnu izvedbu i monumentalnost, stil slova i pravilnost jezika, najvjerojatnije je nastao kroz 1. st.n.e.⁶

Prema objavi M. Suića, ovaj spomenik potječe iz Burnuma, no autor nije pobliže naznačio mjesto nalaza ni okolnosti pod kojima je spomenik dospio u Arheološki muzej u Zadru. Izvjesno je, međutim, da spomenik ne potječe iz Burnuma. Prema usmenom priopćenju B. Nedved, višeg kustosa Arheološkog muzeja u Zadru, u dokumentaciji Muzeja⁷ među izvještajima muzejskih povjerenika, stoji da je ovaj spomenik 1956. godine iskopao Lj. Milošević na lokalitetu Dolac kod Bribira. O tome je iste godine povjerenik S. Ardalić iz Devrsaka obavijestio Muzej, te ga je naredne godine Muzej i otkupio. S obzirom na okolnost da je M. Suić u spomenutom radu objavio spomenike dobavljene na različite načine, od kojih je jedan i otkup,⁸ lako je moguće da je u objavi došlo do previda, tj. da je analogijom trima spomenicima, otkupljenima s burnumskog područja, pridružen i ovaj, koji s obzirom na naprijed navedene činjenice

⁵ Tekst uglavnom pokazuje odlike kapitale iz vremena vladavine careva Klaudija i Nerona. Usp. kod R. C a g n a t, *Cours d'Epigraphie latine*, Paris 1898, Pl. 1.

⁶ H. T h y l a n d e r, "Etude sur l'Epigraphie latine", *Acta Institutii Regni Sueciae*, 5, Lund, 1952, 51-52, smatra da se spomenici s jednostavnim sklopom kratkih rečenica, kakav je i ovdje slučaj, mogu datirati u prvo stoljeće, dok se od drugog stoljeća javljaju složenije rečenične kompozicije. Budući da stil zapisa varira na pojedinim područjima, dok god se ne učini cjelovita analiza, bolje se ne uzdati samo u to kao kriterij datacije.

⁷ Ova dokumentacija, zbog ratnih prilika u Zadru, u doba pisanja ovoga članka još uvijek nije bila pristupačna.

⁸ M. S u i ć, nav. dj., 93.

nedvojbenu potječe s varvarinskog teritorija.⁹

Nažalost to nije i jedina greška koja se potkrala pri objavi ove stele. Do previda je došlo kod transkripcije teksta, te samim tim i u njegovoj interpretaciji. Na spomeniku se nedvojbenu čita (T I, sl. 1, 2):

T·QVERESIO·AET·F·PATR[
VOLVSIAE·M·F·AET·MAT[
QVERESIAE·T·F·MAX·SOR[
QVERESIAE·T·F·TERTIAE·SO[
5 C·VOLVSIVS·MAX·H·F·C

T(ito) Qveresio Aet(or)is f(ilio) patr[i] / Volusiae M(arci) f(iliae) Aet(ri)ae(?) mat[ri] / Qveresiae T(iti) f(iliae) Max(im)ae sor[ori] / Qveresiae T(iti) f(iliae) Tertiae so[r]ori / C(aius) Volusius Max(im)us h(eres) f(aci)undum c(uravit).

M. Suić kraj 3. reda čita: COL(libertae),¹⁰ što nema nikakva oslonca na samom spomeniku, budući da su sva tri slova riječi SOR[ori] jasno prepoznatljiva, unatoč oštećenju po sredini slova S, te po truhu i kraku slova R.

Slijedeći čitanje da je *Qveresia Maxima* bila označena apozicijom "colliberta", M. Suić zaključuje da je i postavljač spomenika, C. Volusius Maximus, bio *libertus*, a ujedno i brat Qveresije Tertije, dok su njihovi roditelji bili T. Queresius (sin Aetorov) i Volusia Aetria (?) (Markova kći). Takvim tumačenjem nastaje problem kako povezati različite gentilicije ovih osoba, te povodom toga sam M. Suić kaže: "Vjerovatno... on (sc.C. Volusius Maximus) i majka nose to gentilno ime od ranijeg patrona...", te dalje: "Međutim, za jednu od sestara, vjerovatno stariju, navodi se da je bila col(liberta), dakle suoslobođenica s bratom Gajem Voluzijem Maksimom, drugim riječima da je ropkinja. Ali ona nema, kako bismo očekivali gentilicij Volusia po majčinom i bratovom patronu, već Qveresia, po ocu, kao i druga (mlađa?) sestra, koja je vjerovatno rođena nakon manumisije majke, kad je brak njezinih roditelja bio valjan."¹¹

S obzirom na to da u tekstu, kako je naprijed već posvjedočeno, umjesto "col(libertae)" u stvarnosti stoji "sor[ori]", takvo njegovo tumačenje nema pravih osnova.

⁹ Usmeno priopćenje višeg kustosa B. Nedved već je javnosti iznio S. Č a ě e, "Pogranične zajednice i jugoistočna granica Liburnije u kasno predrimsko i u rimsko doba", *Diadora*, 11, Zadar, 1989, bilj. 66 na str. 84.

¹⁰ M. S u i ć, nav. dj., 114 i d. Prema njemu spomenik donose i A. i J. Š a š e l, *ILJug* br. 846, no uz to se kod njih nalazi još jedna, najvjerojatnije tiskarska pogreška: u 4. redu stoji Qveresiae Q. f. Tertiae so[r(ori)].

¹¹ M. S u i ć, nav. dj., 116.

Po tekstu je jasno vidljivo da ovaj spomenik podiže C. Volusius Maximus (u svojstvu nasljednika) članovima svoje uže obitelji:

- ocu T. Queresiju, Aetorovu sinu,
- majci Volusiji Aetriji (?), Markovoj kćeri,
- sestrama Queresiji Maximi i Queresiji Tertiji, Titovim kćerima.

Oko toga ne može biti dvojbi, budući su svi srodstveno поближе označeni pripadajućim apozicijama (*patri*, *matri* i *sorori*).

Što se tiče postavke da su oni članovi autohtone obitelji libertinskog staleža, održiv je samo onaj njen dio koji ih svrstava među autohtono stanovništvo. Iako škrt sadržajem, tekst pomoću imenskih formula (od kojih se gotovo u cijelosti i sastoji) nudi odgovore na pitanje kako o njihovoj etničkoj pripadnosti, tako i o društvenoo, odnosno građanskom statusu.

Imenske formule oblikom odgovaraju klasičnoj rimskoj dvoimenoj, odnosno troimenoj imenskoj formuli. Kod kćerki i majke ona je zastupljena oblikom gentilicij + filijacija + kognomen kod sina se nalazi u obliku *tria nomina* (no bez filijacije), dok je otac imenovan premenom, gentilicijem i filijacijom - dakle, bez kognomena. Po pojavi *tria nomina*, kognomena prisutnog u imenskoj formuli gotovo svih spomenutih osoba (osim oca), spomenik valja smjestiti u 1. st. n. e; kognomen, odnosno *tria nomina*, učestalo se javljaju tek od Augusta.¹² Osim toga, očeva imenska formula (rimski premen i nomen, a autohtoni patronimik), koja nije usamljena na liburnskom teritoriju, upravo nedostatkom kognomena i prisustvom autohtonog patronimika govori u prilog ranog datiranja,¹³ do sredine 1. st. n. e.

Već samim tim da gotovo svi članovi obitelji u svojoj imenskoj formuli iznose i ime oca, kazuje da pripadaju slobodnim, i to slobodno rođenim građanima, a nikako oslobođenicima.¹⁴ A da je riječ upravo o autohtonju obitelji, vidljivo je iz očeve filijacije (*Aetoris f.*) i majčina kognomena (*Aetria* ?). Aetor je ime karakteristično za Liburniju i nalazi se još u Aenoni, Asseriji, Burnumu, kao i i samoj Varvariji,¹⁵ dok je kognomen Aetria (?) zabilježen još u Aenoni.¹⁶

Preostala tri kognomena (*Maximus*, *Maxima* i *Tertia*) često se nalaze na širokom području Rimskog Carstva, premda bi u ovom slučaju mogla činiti

¹² H. Th y l a n d e r, nav. dj., 102-103.

¹³ D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Onomastičke studije sa teritorija Liburnije", *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, 1, Zadar, 1955, 137.

¹⁴ R. C a g n a t, nav. dj., 58.

¹⁵ D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, nav. dj., 127.

¹⁶ *CIL* III, 143225; D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, nav. dj., nav. mj. G. A l f ö l d y, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heildeberg, 1969, 143, s. v. AET(A?), drži ovakav oblik za ženski par muškog imena Aetor.

jezični kalk, dakle doslovni prijevod domaćeg imena u latinski oblik, što je već za kognomen Maximus(-a), pretpostavio D.Rendić-Miočević, po kojemu bi on, u značenju "vrlo velik", "vrlo snažan,"¹⁷ bio sinonim domaćem imenu Aplis.¹⁸ Ova bi tri kognomena mogla biti i imena davana djeci prema redoslijedu njihova rođenja, kad bi Maximus(-a), i dalje u smislu "vrlo velik", odnosno "prvi", označavao prvorođeno dijete (kako muško - tako i žensko), a Tertia bi se doslovno dalo prevesti "treća po redu rođena."¹⁹ Po tome bi i ovi kognomeni, iako latinski, ipak ukazivali na autohtonu pripadnost njihovih nositelja.

Gentilicij Volusius(-a) često se nalazi na natpisima kako provincije Dalmacije, tako i u Italiji i ostalim provincijama Carstva,²⁰ a pripada među latinska gentilna imena, najvjerojatnije etruščanskog porijekla.²¹ Na ovom se spomeniku u imenovanju nalazi uz jedno autohtono ime: Aetria. Ona ga je primila od oca, M. Volusija (...?), koji vrlo vjerojatno pripada prvoj generaciji te obitelji s rimskim građanskim pravom, s obzirom na to da kei još u svom imenovanju nosi domaće ime, što kod unuka već više nije slučaj. Ova bi se dodjela građanskog prava dala povezati s L. Volusijem Saturninom, namjesnikom rimske provincije Dalmacije (prije 29-oko 40. g. n. e),²² koji je u Ninu bio čašćen kao patron grada,²³ a kao namjesnik se bavio pitanjem razgraničenja teritorija autohtonih zajednica i na liburnskom području.²⁴

Gentilicij Queresius na ovom je spomeniku zabilježen po prvi put, a nisu

¹⁷ D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Ilirske onomastičke studije II", *Živa antika* (dalje: *ŽA*), 13-14, Skopje 1964, 104 i d., nar. 107; I s t i, "Ilirske onomastičke studije III", *ŽA*, 21, sv. 1, Skopje 1971, 173.

¹⁸ Prema D. R e n d i ć - M i o č e v i ć u, "Ilirske onomastičke studije III", 167, ime Aplis je vrlo često na delmatskom području; Isti, "Onomastičke studije sa teritorija Liburnije", 127, navodi da se ovo ime, iako znatno rjeđe i u obliku Aplus, javlja i na liburnskom području; R. K a t i ċ i ć, "Die illyrischen Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiet", *ŽA*, 12, sv. 1, Skopje 1962, 262-263, smatra da ime Aplis pripada široko rasprostranjenoj imenskoj grupi, dobro zastupljenoj u Istriji, Liburniji i centralnom dalmatinskom području.

¹⁹ U tom smislu i M. S u i ć, nav. dj., 116.

²⁰ A. M ó c s y, "Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpiniae cum indice inverso", *Dissertationes Pannonicae*, ser. III, vol. 1, Budapest, 1983, 319.

²¹ *RE*, IX A, 1, 898-899, s.v. VOLVSIVS.

²² J. J. W i l k e s, *Dalmatia*, London, 1969, App. II, 442.

²³ J. J. W i l k e s, nav. dj., 82.

²⁴ J. J. W i l k e s, nav. dj., 217, navodi da su međaši iz Oklaja i Razvađa (*CIL* III, 9832; *CIL* III, 9833) mogli biti oznake razgraničenja s varvarinskom općinom. U vrijeme Saturninova namjesništva zabilježen je i teritorijalni sporazum između Nedinjana i Korinjana (*CIL* III, 2882), za što vidi u: Isti, nav. dj., 457.

poznata ni slična *cognomina*.²⁵ Jedino za sada poznato slično ime je gentilicij *Feresius*. Ovaj gentilicij D. Rendić-Miočević smatra liburnskim imenskim blagom,²⁶ ali takva njegova pripadnost nije potpuno bez dvojbi.²⁷ *Feresius* bi mogao predstavljati samo drugu grafiju izgovora početnih glasova koji su jednom zabilježeni kao qu-, a drugi put kao f-, no to ostaje samo kao pretpostavka. Ako se pak radi o dvije različite osnove, čini se da im je tvorba identična (*Queres-/Feres*). S druge strane, ako se u početnom qu- ovog liburnsko-rimskog gentilicija krije skup [kv], podrijetlom od IE.*kw, bio bi to još jedan pokazatelj jezične bliskosti Liburnije i venetske oblasti.²⁸ Svojom tvorbom, po nastavku -ius, gentilicij *Queresius* je inače "bezličan".²⁹ Za osnovu za sada nema direktnih analogija. No s obzirom da se nalazi u svezi s autohtonim imenom, da postoji - istina, za sada ne čvrsto dokazana - analogija s (autohtonim?) gentilicijem *Feresius*, kao i to da u Liburniji institucija autohtonog gentilicija nije nepoznata, sklona sam vjerovati da bi se i on mogao uvrstiti u popis domaćeg imenskog fonda. Za pouzdanije zaključivanje o tom pitanju valja sačekati na nova otkrića i znanstvena dostignuća.

Budući da ovaj gentilicij nosi otac obitelji i njegove dvije kćeri, ali ne i sin, čiji je gentilicij jednak majčinu, postavlja se pitanje koji je tome razlog. Kao što je već navedeno, mora se odbaciti pomisao kako je ovdje riječ o oslobođeničkoj obitelji, prema čemu bi različiti gentiliciji bili posljedica manumisija članova obitelji od različitih patrona. Naprotiv, rješenje valja tražiti na drugom polju, odnosno u različitim građanskim statusima roditelja. Već je rečeno da majka predstavlja bar drugu generaciju domaće obitelji s rimskim građanskim pravom. Prema očevoj imenskoj formuli, prvenstveno filijaciji, može se zaključiti da ga je tek zadobio. Kakav je do tada građanski status imao, može se prilično točno utvrditi. Postoji nekoliko varijanti, od kojih se neke moraju odmah isključiti budući da se iz filijacije vidi da je bio slobodno rođeni autohtoni stanovnik Provincije. Preostaju mogućnosti da je bio ili peregrinskog ili latinskog

²⁵ A. M ó c s y, nav. dj., 238.

²⁶ D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Onomastičke studije s teritorija Liburnije", 128.

²⁷ G. A l f ö l d y, nav. dj., 85, s.v. FERESIVS, smatra ovaj gentilicij latinskim.

²⁸ Kv- i f- javljaju se u imenima sjevernojadranskog imenskog područja, sporadično i u Liburniji, ali ne i u ostalom Iliriku. Za kv- u venetskom, kao refleksu IE.*kw vidi G. B. P e l l e g r i n i - A. L. P r o s d o c i m i, *La lingua venetica*, II, Firenze, 1967, 34-35, 74 i d., 122 i d. Za potvrde f- u antroponimiji sjevernojadranskog područja vidi J. U n t e r m a n n, *Die venetischen Personennamen*, Wiesbaden, 1961, 188 i d.; usp. I s t i, "Venetisches in Dalmatien", *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 7/5, Sarajevo, 1970, 18 i bilj. 33.

²⁹ H. T h y l a n d e r, nav. dj., 141 i d.

građanskog statusa. Ovdje mnogo pomaže rimsko pravo svojim odredbama da dijete rođeno iz braka rimske građanke i peregrina postaje peregrin.³⁰ Međutim, ukoliko brak sklope rimska građanka i Latin, dijete po rimskom zakonu zadobija status po majci i postaje rimskim građaninom, upravo kako je i ovdje slučaj.³¹

Prema tome bi se moglo rekonstruirati sljedeće. Iz veze Volusije Aetrije, rimske građanke, i T. Queresija, tada još Latina, rađa se sin. Po spomenutom zakonu sin, slijedeći majčin status, postaje rimskim građaninom. Neko vrijeme nakon njegova rođenja i otac dobija rimsko građansko pravo, te time kasnije rođene kćeri potpadaju pod njegovu *patria potestas* i time automatski nose i njegov gentilicij.

Kao što je već rečeno, ovaj nadgrobni spomenik, najvjerojatnije iz vremena oko sredine 1. st. n. e., potječe iz Varvarije, a ne Burnuma, kako je prvotno bilo objavljeno. Pripada članovima domaće, liburnske obitelji, a podiže ga sin svojim roditeljima i sestrama. Majka pripada barem već drugoj generaciji s rimskim građanskim pravom, dok ga je otac, Latin, zadobio tek nakon rođenja sina a prije nego su rođene kćeri. Iz tog razloga sin status (ujedno i gentilicij) dobija po majci, dok kćeri, rođene sad iz braka dvoje rimskih građana, potpadaju pod očevu vlast. Na ovom se spomeniku prvi put javlja gentilicij *Queresius*. Postoji mogućnost da bi mogao pripadati autohtonom imenskom fondu, ali će tek nova znanstvena dostignuća takvu mogućnost potvrditi ili opovrći.

---

³⁰ G a j, *Inst. I*, 77: *Item si civis Romana peregrino cum quo ei conubium est nupserit, peregrinum sane procreat et is iustus patris filius est, tamquam si ex peregrina eum procreasset. Hoc tamen tempore ex senatusconsulto quod auctore divo Hadriano factum est, etiamsi non fuerit conubium inter civem Romanam et peregrinum, qui nascitur, iustus patris filius est.*

³¹ G a j, *Inst. I*, 80: *Eadem ratione ex contrario ex Latino et cive Romana, sive ex lege Aelia Sentia sive aliter contractum fuerit matrimonium, civis Romanus nascitur...*

Anamarija Kurilić: THE QVERESII FAMILY TOMBSTONE FROM VARVARIA

S u m m a r y

The tombstone of the Queresii family came from Varvaria, and not, as it was earlier stated, from Burnum. Members of that family belonged to recently romanized Liburnians. *Volusia M. f. Aet(ria?)*, the mother of the family, has already been a Roman citizen, perhaps of the second generation. This grant of Roman citizenship may be connected to L. Volusius Saturninus, governor of the province Dalmatia. *T. Queresius Aet. f.*, the father, of Latin civil status, was granted Roman citizenship only after the birth of their son, *C. Volusius Maximus*, but before the two daughters (*Queresia T. f. Maxima* and *Queresia T. f. Tertia*) were born. Consequently, the son followed mother's civil status, while the daughters, already born in legally recognized marriage of two Roman citizens, were submitted to *patria potestas*.

This is the only monument that mentions *nomen* Queresius, which might belong to native onomasticon. The most probable date is the middle of the 1st century A.D.

1

2

T. I. 1. Nadgrobni spomenik obitelji Queresii iz Varvarije (crtež autora prema fotografiji).

2. Nadgrobni spomenik obitelji Queresii iz Varvarije (fotografija vlasništvo AMZd, broj fototeke 1778/5578).

Pl. I. 1. The family Queresii tombstone from Varvaria (drawing by author according to photo).

2. The family Queresii tombstone from Varvaria (photo from AMZd, archive nr. 1778/5578).